

Brazde Bănățene

ARHIVE CULTURALE, ISTORICE, LITERARE ȘI ARTISTICE.

Abonamentul: 100 Lei pe un an.

Apare lunar.

Prețul: 5 Lei

Director: Caius Pascu, preot.

Redacția și Administrația: Topolovățul Mic, jud. Timiș-Torontal
Inregistrată la Tribunalul Timiș-Torontal Secț. III, în Registrul publicațiilor periodice sub Nr. 66/1938.

Primăvară dulce . . .

de Pompiliu Tomiciu

Câte odată oamenii pot fi orice chiar oameni. Iși amintesc atunci de tot ceea ce cred că au, sau au cu adevărat. Sufletul vibrează prelung — violină sărutată de magia degetelor halucinate, — vibrează dorurile, visele, părerile de rău. — Este un sentiment pur, cu mari frumuseți și rare satisfacții. Și dacă nu-i un ceas cu bilanțuri ale zilelor ce au fost, — bilanțuri întodeauna tragice și deficitare — va trebui să fi neapărat albă peatră de hotar, care se vrea așteptată între două feluri de a fi.

În clipa când oamenii își dau seama că pot fi orice, chiar oameni, se infiripă dorința de a permantiza această stare, de vecinătate cu Dumnezeu. Hotăririle sunt, fără îndoială, irevocabile, voința dărză, inima plină de toate roadele și bunătățile lumii. E clipa cea mai înaltă din viață: cu mâna ridicată s'ar putea ajunge la cer . . .

Dar totul e numai o clipă. Vraja se desleagă, minunea s'a consumat. Ne întoarcem la hainele vechi, la ceea ce am fost și ieri și de când știm că ne știm. Inima e numai inimă, nu hambar, voința e numai iluzie, nu dârzenie, hotăririle mor uitate. Totul e ca mai înainte. N'a fost nimic, nu e nimic decât pulverizarea cotidiană, împărtășirea din zilele la fel, ca să ne împărtășim zilelor la fel. Nu mai e nici cât o amintire, căci atunci ar fi un mormânt sau o lacrimă picurată pe lespedea funerară a propriului destin . . .

Gânduri aduse de vânt de primăvară și duse de vânt de primăvară. Căci primăvara — această „minune a minunilor“, mai glumește câte o dată cu noi, — așa ca să ne mustre sau cerce.

Primăvară dulce! . . .

Din ce strană vine stihuirea vorbelor acestea, potrivirea aceasta de frumuseți? Și cum

aș putea înțelege din aurul soarelui, din zestrea albă a celei mai frumoase înfloriri, unde începe tristețea și încetează bucuria aducerilor aminte?

E atâta primăvară, încât mă aplec năuc peste pagina albă și încerc să cristalizez involburarea gândurilor fierbinți . . .

Primăvară, minune fără prooroci, nu știu unde ești mai mult: în suflet sau în grădină? Și cu toate acestea orbi și surzi mergem pe drumul care e al nostru și al tuturor. Nu ascultăm glasurile din noi și glasurile din afara noastră. Nu răspundem chemărilor, ni-e teamă de ele sau de azururile și beznele ce le purtăm fără să știm. Am încercat vreo dată fără să descifrăm din semnele date de Dumnezeu, înțelesuri pentru noi?

Omul de azi, omul mijlociu, cu dungă la pantaloni și câteva cărți în bibliotecă, stă de vorbă cu vecinul, cu strada, cu lumea întreagă, — dar nu stă de vorbă cu el însuși. De aceia trece pe lângă primăvară ca pe lângă un stâlp de telegraf, sau un canton de cale ferată: indiferent.

Și-i atâta primăvară în lume, și atâta lume așteaptă primăvara! Numui că atunci când vine, uităm. Uităm că am așteptat-o, uităm că am voit să fie pentru noi un început. Uităm că e aici. Dar, îndeinitiv, nimeni nu ne obligă să ne aducem aminte că Dumnezeu ne-a voit după chipul și asemănarea lui.

Toate acestea n'au nicio importanță. Primăvara vine totdeauna aceeași și mereu alta, ca să ne găsească totdeauna aceeași și arare ori alții. Ea vine și ne așteaptă. Celce a înviat pentru Învierea noastră, ne-o aduce cu cereasca Lui bunătate, iarăși și iarăși . . .

„Primăvară dulce, Ful meu prea dulce, frumusețea Ta în mormânt ți-au pus.“ E jertfa pe care Învierea o cere, iar orice minune o așteaptă,

Pentru ca plinirea să se înfăptuiască, asemenea meşterului Manole trebuie să dăm din noi sau din ceea ce credem că e mai mult al nostru. Altcum, toate primăverile vor fi inutile bieteii noastre fiinţi, încărcată de cu praful

păcatelor prea frumoase ca să putem renunţa la ele.

Primăvară dulce, împacă-ne cu noi înşine.

Pompiliu Tomiciu.

Arhivă literară

„Flori de piatră.“

Mărţişor ...

Mărţişor, Mărţişor,
Vii din nou, cu flori de dor,
Pe şuviţă de izvor;
Vii cu mugurii în crengi
Şi cu doina în tălângi;
Stropeşti Soare în obor,
Mărţişor, Mărţişor.

Legi, cu baciul, meilor
Maşlu roş pe miţă albă.
Tu iai Crivăţul de barbă
Şi îi rupi cojacele;
Îngropi promoracele,
Şi pui ploile să bată
Câtă-i ziua toacele ...

Pe cărări de dumbrăvioară,
Netezind urcuşurile,
Ramurilor pui vioară
Şi aştepţi arcuşurile
Dinspre Sud să vie'n sbor ...
Ai credinţă de tămâe
Şi un suflet de bujor.

— Mie-mi placi, măi, Mărţişor! ...

Tu pe fonta fetelor
Legi o floare, împletită
Din argint şi din carmin;

Storci în candela iubirii
Picături de stalactită,
Peste picături de vin.

... Roz de măr şi jordan,
Depe ramul sufletului,
Troenesc şi cad în plin
Pe cărarea gândului ...
Plânge flautul inemii
Ghioceii dorului ...
Să-l asculte, cine mi-i?

— Clopoţei meilor,
Muguraşii teilor;
Grabă căprioarelor,
Şipotul izvoarelor;
Cioboşica stelelor
Şi crăiţa ielelor,
Foşnetul mielelor ...

Cine altul, Mărţişor? ...

Ning luceferii lumină
Peste vârful pinilor.
Umbra rece-a spinilor ...
Noapte bună, noapte bună, Mărţişor!

Liniste ... O stâncă varsă
Apă, din ulcior ...

Pavel P. Belu.

ECHINOX

*Nu minte cine spune,
că cerul s'a aprins
din singurul tăciune
de zori, aproape stins.*

*Vibrează sărbătoare
culorile, din plin
şi peste culmi tresare
un clasic ceri elin.*

*Tărâna svârle jerbe
spre zările de var;
din soare, lănci superbe
cad, perpendicular.*

*Prin vâni şuvoiu de musturi
îngreuiază trup,
deşi 'n culcuş de busturi
luceferii fac stup.*

*Şi orice-avânt rămâne
sterp legănat de şold,
ce pe tărîm păgân e
neroditor imbold.*

*Deci sufletu-mi zădarnic
căuta l-aş prin oraş,
căci s'a pîtit, slugarnic,
în coş cu toporaşi.*

P. Bogdan.

„Candele de gând“

Regăsire

Balada despărțirii noastre

Se joacă 'n văi al apelor murmur
Se stinge 'n umbre suri lumina ștearsă.
Pocaluri de răcoare se revarsă
Din crengi de primăvară și azur.

Zăbranicul tăcerii de pe ape
Spre mine 'ntinde brațe de chemări,
Aprinde 'n gând candelile de visări
Și-apasă pe-ale sufletului clape.

Castanii 'n alb se 'mbracă de paradă,
Doinesc 'n frunze-acorduri de viori.
In crânguri stihuesc privighetori
De despărțirea noastră, o baladă:

— „Dă-mi mâna pentru cea din urmă oară,
Dă-mi gândul tău ferbinte să-l alint.
Din ochii triști dă-mi stropi de mărăgărint,
Din visul pe sfârșite te strecoară ...

— „Dă-mi mâna pentru cea din urmă oară
Și uită tot ce încă n'ai uitat ...“
Castanului o floare i-a picat
Și de 'ntristări și noaptea se 'nfloră.

Tresar uimite florile din glastre.
Privighetoarea 'n crânguri s'a trezit
Și codrul din frunzare-a stihuit
Balada tristă-a despărțirii noastre ...

Pavel Butan.

Niciun glas de-acum să nu mă cheme
Nicio vrajă, punte să-mi întindă,
Niciun dor nu vreau să mă cuprindă,
Căci mă 'nchid cu lăcate în vreme.

Nu mai cred mirajelor albastre,
Din adâncul ochilor de ghiață,
Căci ni atrage golul de viață
Și mă cheamă căile sihastre.

Vreau uitarea fulgii mari să-și ningă
Peste vreme, peste gândurile grele, —
Vrau ca 'n noaptea-mi cu puține stele
Cea din urmă rază să se stingă.

Niciun glas de-acum să nu mă cheme
Căci mă 'nchid cu lacăte în vreme.

Târziu

Stelele - și tremură
Pale pleoapele.
Luna cutremură
Zările, apele.

Dragostea - și scutură
'N noapte chemările.
Gândul meu futură
Triste - așteptările.

Vieții - mi amarnice,
Rupte sunt lanțele ...
Toate-s zadarnice,
Dorul, speranțele.

Valul pustiului
Spre mine - alunecă.
Umbra târziului
Crește, se 'ntunecă.

Pavel Butan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când se deschid zările ...

Sus lumina clatină
Zâmbete de datină
Că a drumuit de tui
Un triunghi de rândunici
De a stors ciorchini de dor
De pe mûchea zărilor.

Liliac fășnit în vânt
Floare de azur și cânt
Sufletul pe unde-! sui
Pentru rugăciunea lui
Pentru ochii Domnului
Clătănarea somnului?

Petru Sfetca.

Așa cum te văd ...

Tu ești acum un cântec de vioară,
Ești abur de vieță 'n orizonturi reci
Și candelile vieții mele ești în veci
Reminiscenta clărilor de-odinioară.

Te-ai răspândit în mine rece rouă
Și 'n clipeala vremii m'ai tăcut
Să-mi leg cântările de-un gând tăcut
Și să-mi împart visările în două ...

Ana Halas.

Epigrame

D-lui M. Ar. Dan, viitor epigramist.

Că ai sris vreo trei volume
E lăudabil — (deși-i dramă)
— Doar așa învești cu timpul
Cum se scrie o epigramă.

Ac luiaș, care în orele libere e director la fabrica de tutun,

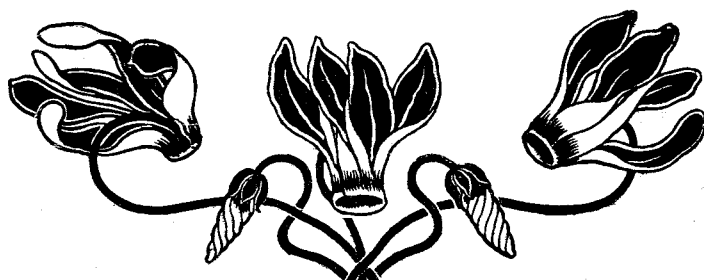
Scrîi epigrame?
Asta-i bun,
Dar pune sare
Nu tutun.

Iță.

Autorului vol. „Flori și spini“

Tot te lauzi cu „Flori și spini“
La lumea de prin vecini,
Dar celindu-ți opera
N'am găsit decât ... ciulini!

Romulus Radu.

Banatul sub Turci

de Nic. Tomiciu

Deunăzi a murit un om providențial pentru țara și neamul său. Președintele Ataturk, cunoscut și sub numele de Kemal Pasa, a plecat din lumea eceasta și cu acest prilej s'a dovedit cât de bine i s'a potrivit numele: tatăl Turcilor, căci plecarea sa a stors lacrimi de durere sinceră întregului popor turc care a înțeles în acea clipă că s'a pierdut tata. El n'a schimbat numai înfățișarea exterioară a națiunii turcești, ci a făcut cecece ar părea că e peste puterile unui om, i-a schimbat destinul. Toată lumea a clătinat cu neîncredere, unii chiar în bătăile de joc din cap când au aflat că acest om care a început prin a muta capitala din Istanbul la Ankara, a dat cu piciorul fesului, a desfințat haremurile, a smuls vălul de pe obrazul cadănelor, ridicându-le la rangul de om, din păpuși ce erau, a doborât Vinerea de pe altar și a pus în locul ei Dumineca. Ultima sa operă de gigant a fost introducerea alfabetului latin în locul scrierii arabe, o mare piedică în calea progresului. Ulemalele (preoții) au încercat să se opună, dar s'au potolii repede de tot când au văzut că poporul nu e cu ei.

Cea mai mare operă a sa, aceea care îl face nemuritor pentru toate timpurile și-l ridică slătorea, dacă nu cumva îl situază chiar deasupra lui Mohamed, profetul Turcilor, este că dintr'un popor apucat pe roua declinului, a pierzării purtat de nenorocitul său fatalism, Ataturk a făcut un popor viquros, redându-i încrederea în propriile sale puteri. I'a deschis calea civilizației, întorcându-l cu fața spre Europa.

În adevăr, văzând fețele rase ale reprezentanților Turciei moderne, trupurile lor îmbrăcate în haine croite după moda engleză, surâsul lor afabil de oameni culti, te întrebi aiurit, aceștia să fie cu adevărat strănepoții fioroșilor vărsători de sânge creștin, al bărbosilor stăpâni de haremuri pline de frumuseți răpite, sau cumpărate în drumurile lor de cruzi năvălitori?!

Vin Turcii! A fost până acum o suță de ani cea mai grozavă veste ce li se putea da satelor, căroră iureșul lor le aducea pârjolul, măcelul și robia. Semiluna era simbolul spaimei, cuvântul Turc sinonim cu păgân, iar acesta cuprindea în sine tot ce-și putea închipui lumea mai grozav, barbar, sălbatic și crud. Timp de cinci veacuri au ținut Europa sub teroarea spaimei, iar pe bărbații cari au izbutit să-i biruiască și să-i alunge îndărăt din când în când, popoarele recunoscătoare ale Europei i-au îndumnezeit, încercându-i cu laude și titluri răsunătoare, cum s'a întâmplat cu Stefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, Jancu Huniade etc. toți fii ai neamului nostru, care a dat cei mai iluștri conducători de oștiri și apărători ai creștinătății în războaiele purtate cu Turcii.

Să nu se creadă cumva că ar putea fi vorba de vr'o rodomonladă românească, izvorâtă din dorința de a ne păuni; când facem afirmația aceasta, constatăm doar o realitate atestată de istorie. Am mai arătat și cu altă ocazie că tocmai în intervalul când puterea combativă a Turcilor, susținuți de cea mai formidabilă armată pe acele vremuri era la apogeu, timp de peste o suță de ani, adecă de pela 1380 până după 1500, destinul Europei era în mâna a trei mari Români, care țineau în loc revărsarea impetuoasă a năvălitorilor fanatici. Cel dintâi, Mircea cel Bătrân, le-a rețezat

elanul la Rovine, al doilea, Jancu Huniade, i-a ținut pe loc până la moartea sa întâmplată la 1456, iar Ștefan cel Mare ridicând sabia căzută din mâna bătrânului erou, i-a măcinat pe Turci vreme de 47 ani. Nici n'a trecut un pătrar de veac dela moartea marelui viteaz și bătălia dela Mohaci le-a și deschis Turcilor calea spre Budapesta și Viena.

Banatul a cunoscut mai întâi pela începutul veacului XV groaza răspândită de cetele ienicerilor și de hoardele sângeroșilor bașibozuci. Invazia venind dinspre Rușava, a atins și Caransebeșul. Sate fumegânde și familii îndoliate au însemnat drumul sălbaticilor năvălitori, și mii de Români apucă pentru întâia dată calea robiei la Constantinopol. Armata de arcași, măciucași, prăștiași, și plăeși români din cele opt districte românești privilegiate, purtați de geniul marelui Jancu Românul, silește nu odată oștirile turcești mult superioare ca număr, să se întoarcă cu capete sparte și să renunțe pentru o vreme la stăpânirea frumoaselor și bogatelor plaiuri bănățene. După moartea lui Jancu Huniade, fiul și urmașul său, Matia, ne mai fiind în stare să țină piept năvălirilor, acestea se întesc, întinzându-se până dincolo din Timișoara și până la Lipova. După cucarirea Timișorii (1552) se transformă în sandjăc turcesc mai întâi partea apuseană, iar dela 1654 și partea răsăriteană a Banatului căreia îi reușește până la această dată să-și păstreze o independență relativă, răscumpărată prin plătirea unui tribut anual către înalta poartă.

Soartea Banatului supus Turcilor este aceea a celorlalte raiale. Noua provincie este proprietatea sultanului, administrată însă de marele vizir prin organele obicinuite. Pentru poporul de jos era vorba doar de o schimbare de stăpân, întrucât de acum nu mai plătește nemeșilor dijma, ci Turcului. Cutotul alta e situația nemeșilor coboriți prin noua stare de lucruri în rândul iobagilor, noii stăpâni nu vor să știe de privilegiul nemeșii și-i constrâng să plătească și ei birari, ba le iau și proprietățile, adecă iobagii, fapt care-i determină să pribegescă din Banat și să se răspândească în ținuturile învecinate. Trântorului turc nu-i convenia prezența și'a altor trântori.

Conții de caracter efemer al stăpânirii lor în aceste părți, Turcii se mulțumesc să le exploateze dijmuindu-le, fără să întreprindă nici o singură lucrare, afară de cele câteva, foarte puține de altmintelega, cu caracter strict militar, — care să le perpetueze amintirea în aceste părți stăpânite peste 150 ani. Din potrivă, sub dominațiunea lor, provincia se sălbățește, recade în barbaria, așa cum s'a întâmplat și cu alte țări stăpânite de ei. Dijma și peșcheșurile sunt singurele realități care îi interesează dincolo de huzurul parfumat de aburii cafelelor, de fumul narghilelei și de desfătările haremului. Dăm aici o desc iere! care ne înfățișează Banatul la 1716 adecă după alungarea Turcilor. Ne rezervăm dreptul de a spiciu părțile cele mai caracteristice din menționata descriere

„Numeroase așezări despre cari face amintire Olahus* în jumătatea veacului XVI, nu mai existau, —

* v. Griselini: *Geschichte des Temesvarer Banats*, Wien 1780, — p. 148 și urm.

* E vorba de faimosul cancelar al regelui Ferdinand I de Habsburg, românul Nic. Olahul.

din potrivă, pe măsura depopulării, s'au înmulţit apele stătătoare şi bălţile. Apele râurilor Beghei, Timiş, Bârzava şi Birda, împreună cu numeroasele pâraie şi izvoare neglijate, formează, pe lângă cele vechi, numeroase noi mocirle, lacuri şi gropi de noroi în care se cufundă deopotrivă oameni şi animale, fără putinţă de mântuire. Trailul pe aceste meleaguri otrăvite de duhoarea ce se ridică din apele împuţite, este din cele mai jalnice. Aerul este greu, umed, lipsit de orice elasticitate şi atât de încărcat cu miasme, încât frigurile de toate soiurile sunt la ele acasă, fiind considerate toluşi numai ca mărunte accidente la care sunt expuşi locuitorii, chiar şi cei indigeni. Apele favorizează prăsirea şi dezvoltarea a nenumărate nemuri şi soturi de insecte care molestează vara-iarna oameni şi animale; trilurile minunate ale privighetorii şi ciocârliei sunt înlocuite ziua prin croncănitul corbilor şi cârăitul ciorilor, noaptea prin şipătul bufniţei şi al cucuvalilor. Pădurile mişună de mulţimea sălbăticușilor, mai ales mistreții, lupii și urși s'au înmulțit peste seamă.

Locuitorii se ocupă cu precădere de creșterea vitelor și vânat, prezintă deci toate păcatele și scăderile populațiilor nomade: o deosebită preferință pentru hoinăreală, tândălit, gust pentru fâlharie, înclinare spre trădare și cruzime. Locuiesc în colibi mizerabile, alcătuite din paie, stuf și niule împletite, lipite cu lut, sau imală; bărbații se ocupă cu confecționarea obiectelor casnice, în special cu olăria, femeile cu prelucrarea cânepei și a lânii din care se face îmbrăăminte populăriei.*

Tabloul e cât se poate de sumbru, ca să fim drepti, trebuie să recunoaștem însă că el nu se datorește numai stăpânirii turcești, ci și luptelor dintre diferitele facțiuni, unele sprijinind pe imperiali, alții pe Turci, sau pe diferiți pretendenți la tronul Ardealului, de asemenea epidemiilor, dintre care ciuma a bătuit cu furie de mai multe ori, — și foamei, cari au pusuit safe întregi. „Dela Caransebeș până la Orăștie“ povestește un călător dela începutul veacului XVII-lea, „nu am întâlnit nici un suflet de om.“ Am putea spune chiar că dominațiunea turcească, dacă facem abstracție dela tembelismul administrației, este chiar mai puțin aspră decât cea a nemeșilor. Se pare că până și fanatismul lor religios din primele zile se domolește cu timpul până într'atăta, încât ei înșiși instituie un vlădică, pe un oarecare Moise, faimos prin lăcomia și nepotismul său, care au stârnit o adevărată furtună de plângeri și proteste din partea preoților și a credincioșilor.

Tocmai cătră sfârșitul dominațiunii lor, Turcii, urmărind o sporire și o mai bună percepere a dijmelor din care și plăteau armata de ocupație, procedează la înfăptuirea celei dintâi reforme agrare în Banat. Am amintit mai sus că ei au deposedat pe nemeși de moșii, pe cari leau împărțit apoi soldașilor veterani,

mai ales spahiilor,* dar și altor supuși turci. Cum însă de o parte lipsia mâna de lucru, de altă parte mai rămăseseră încă întinderi mari de pământ fără stăpân, marele vizir Rami procedează în 1705 la o măsură îndrăzneală și cu totul neobicinuită până aci, transformând marea proprietate în loturi mărunte, pe cari le atribuie familiilor de iobagi, cu titlu de proprietate definitivă. Măsura luată de Rami avu urmări imediate din cele mai fericite, populația sporește într'un singur an cu peste 8000 familii de iobagi

Este interesant de știut că ei tolerează să fiinjeze și pe mai departe alătura de organizația lor, foarte primitivă de altminterlea, administrativă, financiară și judiciară, și organizația locală cu chinezi, crainici (pretori) și tribunale.

Reminiscențe turcești abia se mai găsesc în Banat. Câteva case în stil Turcesc, amintind bazarurile în Ciacova, — dacă nu se vor fi demolat și acelea, — o baie în Timişoara (baia Turcească), câteva zicători ca: Turcul te bate, Turcul te judecă, sau: mai mereu că nu dau Turcii; apoi unele vorbe singuratic, foarte puține de altminterlea; unele nume de familie ca: Bornuz, Harambașa, Beg etc. dacă mai amintesc stăpânirea turcească de odinioară în Banat. Au venit ca apele mari, revărsate departe peste albi și tot așa s'au retras în vechea lor malcă.

Nic. Tomiciu.

* Călăreți de elită. De aici numele de spăii a marilor proprietari dinainte de 1918 în Banat.

Biserica de lemn din com. Căpăt, jud. Timiş-Torontal

Istoria comunei Denta (jud. Timiş-Torontal)

de Pr. Caius Pascu

În Câmpia bogală din Sudul Banatului românesc, pe pârâul Bârzava, și în nemijlocita apropiere a liniei ferate Timişoara-Baziaș, este situată comuna Denta.

Apartine plasei, judecătoriei de Ocol și percepției Deta.

Hotarul comunei Denta are o întindere de

8900 jug.

Intinderi de pământ din hotarul comunei, poartă următoarele numiri: „Livezi“, „Plusuri“, „Iarc“, „Ostrov“, „Buduroni“, „Pustă“, „Rât“, „Sculici“, „Roigăr“, „Avrămoni“, și „Gomila Mare“.

Iar părți din comună, care poartă astăzi diferite

numiri, sunt: „Tărănonii“, „Sighetul“, și „Iedonii“. În comună sunt 2830 de locuitori, ce locuiesc în 740 case.

Denta are poștă, post de jandarmi, notariat și pompieri. Afară de acestea mai are: Biserică ortodoxă română, Biserică ort. sârbă, Biserică rom.-catolică, Primărie, Casă Națională, Casă parohială ort. română, Școală primară de Stat, Moară cu electricitate etc.

Când și cum s'a înființat această comună, numită de popor „Gencia“ nu știm.

Pe timpul stăpânirii marelui imperiu roman, se presupune, că între Denta și Deta ar fi existat castrul „Potula“; iar prin acest centru ar fi trecut unul din drumurile laterale romane, care lega *Canonina* (Vârșățul) cu *Zambara* sau *Zurubara*¹ (Timișoara).

Urme din timpul Imperiului Roman s'au găsit în secolul trecut și anume: câteva cărămizi ce purtau pe ele inscripțiunile legiunei IV „*Flavia Felix*“, despre care, se crede, că ar fi staționat aci²; mai multe medalii romane depe timpul lui *Valentinianus* (I, II și III-lea), *Valens* și *Grațianus*³ precum și o piatră de hotar (*Terminus romanus*)⁴.

În afară de localitățile amintite pe *Tabula Peutingeriana*, istoricul necunoscut din *Ravenna* mai amintește de unele localități (stațiuni) noi în Banat, între cari e *Potula* și *Canonina*. Despre aceasta din urmă arată că ar fi fost locuită de un trib al *Dacilor* și anume: de *potulatenși*⁵.

Istoricul și eruditul lingvist B. P. Hașdeu, în celebrul său op, intitulat: „*Cuvențele bătrâni*“, caută să ne explice însemnătatea cuvântului „*Potulatenși*“, traducându-l în românește cu „*Daci de lângă Olt*“. Cuvântul „*Potulatenși*“ este compus din prep „*pot*“ = lângă, și „*Ulata*“, care este același cu „*Aluta*“ care e *Oltul*.⁶

Cu siguranță nu se poate preciza locul unde ar fi existat castrul *Potula*, fiindcă niciăiri pe *Tabula Peutingeriana* nu este amintită ca alte localități din Banat.

Dr. Gheorghe Popoviciu în opul său⁷ arată castrul *Potula* la Grebeneșul din Banatul jugoslav, iar Dr. *Borovszky*, împreună cu *Lénard Böhm*, îl așează lângă com. *Foeni* (jud. *Timiș Torontal*).⁸

O altă presupunere este că în timpul stăpânirii romane Banatul nostru ar fi făcut parte din „*Dacia Malvensis*“ (sau „*Malvense*“) și a cărei capitală „*Colonia Malva*“ ar fi fost la *Denta*.⁹

Dar *V. Pârvan* identifică *Colonia Malva* sau

Malvensis cu o veche localitate romană dela *Răcari* din *Octenia*.¹⁰

Până când nu se vor face săpături arheologice serioase în teritoriul cuprins între *Denta* și *Deta*, în *Istoria Banatului* nu se va putea însemna cu precizie nimic despre trecutul întunecos al comunei *Denta*, în timpul de mai bine de un veac și jumătate de stăpânire romană.

Dr. *Borovszky* în opul tipărit sub titlul *ingrijirea sa*¹¹, spune că *Béla* al IV-lea, după retragerea *Tătarilor* ce au năvălit în țară în anul 1241, ridică cetăți de apărare pentru o eventuală năvălire, în mai multe părți din Banat, între care și la *Denta*. În anul 1322 com. *Denta* a aparținut județului *Caras* și s'a numit atunci „*Dench*“. În acel an *Karol Robert* consimte ca această comună cu numele *Dench* din jud. *Caras*, împreună cu alte câteva comuni situate în jud. *Timiș*, să fie donate maestrului *Gal*, notar regal, de către *Teodor Weyteli* (*Theodorus de Weyteli*) și fii săi *Nicolae* și *Ioan*. Mai târziu în anul 1329 aceștia, *Teodor Weyteli* și fii săi, vând maestrului *Gal*, pentru suma de 1000 mărci argint și proprietățile lor din județele *Cenad*, *Timiș*, *Szerém* și *Caras*, împreună cu comuna *Dench* și pământul *Kulsok*.

În anul 1333 protopresbiterul din *Caras*, *Petru de Dend*, este amintit în însemnările de dijmă papale că a plătit 4 groși și 3 bani mici¹² (Item *Petrus de Dend solvit 4 grossos et parvos*).¹³ Iar în însemnările papale din anii 1332—1337, păstrate în arhiva Vaticanului, este amintită și comuna *Dend* (*Denta*) împreună cu mai multe comuni din Banat, cari au plătit dijmă papei.¹⁴

Prin anii 1370 comuna *Denta* este amintită sub numele de *Dench* și ca fiind proprietatea maestrului *Ladislau*. Tot în acest timp se amintește și de com. *Kundench* că a fost proprietatea lui *Ladislau*. Omor, fiul lui *Gal*, iar *iobagii Orros Benedik* din *Dench* și *Prosa* din *Kundench* au fost condamnați ca tâlhari de către adunarea generală a palatinului.¹⁵

Târziu de tot, pe la anul 1597, comuna cu numele *Dente* (*Denta*) a fost dată în dar de către *Sigismund Báthori* lui *Andrei Barcian*¹⁶, care purta și titlul de „*Capitaneus presidii Caransebisiensis*“.¹⁷

În anul 1686 despre comuna *Denta*, *Ioan Sárosi* raportează principelui din *Ardeal* că a fost devastată de către *Turci*, iar în anul următor, prin 16 Mai 1687, călătorul *Șandor Pál*, care a fost și prin *Constantinopol*, amintește în notițele sale și despre sătuțul *Dente*, că a fost înconjurat cu întăritură de lemn.¹⁸

Tot în veacul al XVII-lea se abate și trece prin „*celatea*“ *Dente*, aparținătoare pașalâcului din *Timi-*

¹ Traian Simu: *Drumuri și Cetăți Romane în Banat*. Lugoj, 1924, pag. 19 și 40; Ing. Adam Cucu: *Drumurile Romane din Banat*. „*Analele Banatului*“. Timișoara, An. II. (1929). No. 2., p. 46; și Gh. Postelnicu: *Originea orașului Timișoara*. „*Analele Banatului*“. An. IV. (1931). No. 2—4. Fasc. 9, p. 191.

² Traian Simu: *Drumuri*... op. cit. p. 40, 65 și 66.

³ Dr. *Berkeszi István*: *Délmagyarország éremleletei*. „*Történelmi és Régészeti Értesítő*“. Timișoara. An. XXIII. (1907), I. II. p. 15.

⁴ *Milleker Bódog*: *Délmagyarország Római Régiséglelei*. Timișoara. 1892, p. 10; și *Tört. és Rég. Értesítő*. Timișoara. II. 1875. Aprilie, p. 99—100.

⁵ Gr. G. *Tocilescu*: *Dacia înainte de Romani*. București, 1880, p. 454 și 458.

⁶ *Tocilescu*, op. c. p. 610, 611; *Hașdeu*, op. c., tom. I p. 256.

⁷ *Istoria Românilor Bănățeni*. Lugoj, 1904, p. 52.

⁸ *Böhm Lénard*: *Tizenkét római hely Nyugat-Dáciában*. „*Tört. és Rég. Értesítő*“. Timișoara, 1904, p. 47.

⁹ C. *Dăicovici*: *Banatul și Arheologia*. „*Analele Banatului*“, An. III. (1930), No. 2. Fasc. 5, p. 3.

¹⁰ *Vasile Pârvan*: *Știri nouă din Dacia Malvensis*, public în *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. XXXVI. Mem. Secț. Ist. p. 54; și Gr. *Florescu*: *Castrul roman dela Răcari*. „*Arhivele Olteniei*“. Craiova, 1930. An. IX. No. 51—52, p. 374.

¹¹ *Magyarország vármegyei és városai* — *Temesvármegye*..

¹² *Pesty Frigyes*: *Krassó vármegye története*. Budapest, 1884, vol. II.

¹³ *Milleker B.*: *Versecz vidéke a középkorban*. *Vezi Tört. és Rég. Értesítő* Timișoara, 1896, XII. Fasc. IV. p. 82.

¹⁴ Dr. *Borovszky*, op. c. p. 36.

¹⁵ *Pesty Fr.*, op. cit.; același: *Documente*. Budapest, 1882, vol. III., vezi documentul No. 71.

¹⁶ Dr. *Borovszky*, op. c., p. 36.

¹⁷ P. *Drăgălina*: *Din Istoria Banatului Severin*. Caransebeș, 1900, vol. II., p. 160.

¹⁸ Dr. *Borovszky*, op. c., p. 36.

șoara și un călător Turc, care a venit să vadă și Banatul și anume: Elvia Celebi, care, în însemnările sale, pomenește și despre com. Denta și zice că este... »așezată pe malul Timișului cu înfărituri în patru colțuri. Paza cetății o face un căpitan cu 50 de soldați. Are (cetatea) un depozit militar, o geamie, un restaurant și câteva prăvălii mărunte“, și că „în cetate sunt multe grădini roditoare“.¹⁹

În anul 1716²⁰ și în anul 1717, când a apărținut districtului Ceacovei, Denta a avut numai 100 de case²¹

Contele Mercy când a plecat în contra Panciovei și Palancei Noi, a ocupat și șanțul turcesc cu care era înfărită Denta.²²

Pentru menținerea liniștei și pentru asigurarea provinciei, guvernatorul și restauratorul Mercy a împărțit Banatul în circumscripții militare, între care era și com. Denta, careia îi aparțineau până la anul 1751 și comunele din împrejurimi²³, între cari și com. Opațița²⁴.

Transformându-se administrația militară în administrație camerală, domeniului statului din Circumscripția Denta aparține până la anul 1778 și com. Opațița.²⁵

Opera mare care a avut-o de înfăptuiri guvernatorul Ft. Mercy a fost: restaurarea și colonizarea Banatului cu coloniști germani, aduși de prin ducatele: Württemberg, Hessen, Nassau și din jurul Rinului (prima colonizare între anii 1717 și 1722).

În prima colonizare după anul 1720 a fost și com. Denta colonizată. Iar în anul 1724 se înființează aci parohia romano-catolică. Acestei parohii se afiliază comunitățile bisericesti Deta²⁶ și Berecuța²⁷, fiindcă în acel timp aci în Denta era Oficiul poștal de Stat și locuia și subprefectul militar.²⁸

Înainte de izbucnirea războiului Imperialo-Turc, la anul 1737, s'au găsit în Denta — în recensământul făcut — următoarele 37 familii de germani:

1. Michel Petisch.
2. Franz Doman.
3. Peter Ptss.
4. Mathias Lorentz.
5. Joannes Scherer, cu fiul său căsătorit: Nicolaus Scherer.
6. Marx Dill.
7. Mainhartus Kantus.
8. Antoni Wallendorf.
9. Friederich Funckh.
10. Philipp Einelss Wittib.

¹⁹ Vezi: Egumenul Serafim: *Un călător turc prin Banat în veacul XVII-lea*, revista „Banatul“, Timișoara, 1928. Anul III. No. 1.

²⁰ Szmda Lajos: *Temesvármegyei Delta Nagyközség multja és jelene*. Timișoara, 1900, p. 8.

²¹ Dr. Borovszky, o. c., p. 36.

²² Dr. Baróti Lajos: *Ujabb adatok a bánásgyi legrégebb német telepítéséről*. „Tört. és Rég. Értesítő“, 1894. Fasc. I. p. 49.

²³ Alex. Cheveresan: *Monografia comunei Deta, 1724—1924*. Timișoara, 1925, p. 7.

²⁴ Pr. Tiberiu Mărgineantu: *Istoricul comunei Opațița*. Timișoara, 1927, p. 8.

²⁵ Tib. Mărgineanțu: *Monografia com. Opațița Timișoara*, p. 10.

²⁶ Borovszky, o. c., p. 36.

²⁷ Szmda Lajos: *Temesvárm. Delta Nagyközség Multja és Jelene*, p. 47; Vezi și: *Adatok a bánásgyi legrégebb német telepítéséről*. „Tört. és Rég. Értesítő“, Timișoara, 1892 Fasc. II—III., p. 86.

²⁸ Szmda L.: *Temesvármegyei Delta Nagyközség Multja és Jelene*, p. 47.

11. Nicolaus Petesch.
12. Joannes Schmidt.
13. Peter Plantau.
14. Michel Dinness.
15. Joannes Konter cu ginerele său:
16. Peter Huy.
17. Mathias Schmidt.
18. Antoni Bierndorf.
19. Peter Rit.
20. Nicolaus Ketenfofer.
21. Nicolaus Werssner cu ginerele său:
22. Joannes Stepahan.
23. Thomas Riemadl.
24. Joannes Petesch.
25. Mathias Dillschneider.
26. Nicolaus Krepss.
27. Nicolaus Hein.
28. Mathias Kochimss.
29. Peter Lehr, subprimar.
30. Joannes Seisfferth.
31. Carl Bode Schuliheiss, primar.
32. Hans Georg Roth.
33. Mathias Bierndorff.
34. Mathias Wormeldinger.
35. Nicolaus Dillschneider.
36. Mathias Neysser.
37. Joannes Kumm.

Și s'au aflat: 66 cai, 2 mânji, 65 vaci, 17 junci și 67 porci.²⁹

(Va urma.)

²⁹ i-s : *Adatok Délmagyarország történetéhez*. „Tört. és Rég. Értesítő“. Timișoara. XX. 1904. Fasc. I.—II., p. 93.

Biserica de lemn din Căpăt, construită la anul 1778.
(Monument istoric.)

Insemnări

Care e cuvântul cel mai frumos și hârlia cea mai albă, ca să scriu despre Niță Popovici? E atâta tristețe și nedreptate în destinul scriitorului mort tânăr, încât cuvintele par mici și goale pentru marea tragedie încheiată la 29 August 1893. Plutea, poate, presimțirea unei toamne grele, când Popovici-Bănățeanul a trecut dintr'o moarte în alta. Și poate au înflorit atunci câteva lacrimi, — câteva, nu multe. În „Con-

vorbiri Literare“ Tifu Maiorescu i-a scris o lespede funerară, într-o scrisoare D. Zamfirescu i-a închinat un gând înlăcrimat, Lugojul a stat o clipă încremenit să-și audă bătaile inimii . . . Au trecut de atunci toamne multe, s'au schimbat atâtea, au mai murit atâtea, — și a murit și Popovici-Bănățeanul în amintirea acestui veac al nostru, mai puțin blând ca celălalt. Câțiva oameni numai, se pleacă spre sufletul lui, sufletul acela mare ca un chin și descifrează din el certitudinea unui talent uriaș, pe care Dumnezeu n'a voit să-l lasă să se desăvârșească.

Dacă Popovici-Bănățeanul ar fi scris numai năvela „In lume“, numele lui ar trebui să figureze alături de numele marilor creatori ai literaturii noastre. Dar în opera lui sunt atâtea nestimabile . . .

Însă tristețile noastre sunt goale, iar părerile de rău inutile. Din ele nu va eși nici odată nimic, florile acestea ale lacrimilor se vor usca șepede, și totul va fi ca mai înainte. Numai că între tristețe și lacrimă mai este un drum: acela al fărniciei.

O ediție critică a operelor lui Popovici-Bănățeanul l-ar reactualiza, redându-l celitorilor și vieții.

Oare nimeni din Banatul acesta sentimental, nu se gândește să facă acest act, de dreptate în primul rând, celui mai nedreptățit fiu al său?

Înfârzierea de până acum e specifică: de aceea îmi vine să cred că suntem campionii visărilor graulife. (p. t.)

— Aflăm cu deosebită bucurie că distinsul nostru colaborator dl. Petru Sfetca a fost numit în postul de redactor al ziarului „Vestul“. Dl. Sever Bocu fondatorul și proprietarul acestui ziar, dă dovadă prin faptul de mai sus, de o largă înțelegere și înaltă sprijin pentru potențialul tânărei generații de gazetari și scriitori.

— Păr. Caius Pascu, directorul revistei noastre, va face să apară o colecție de studii, cercetări, lucrări monografice, bio-bibliografii, intitulându o expresiv „Arhive bănățene“. Primele două lucrări în acest gen au și apărut deja.

— În ziua de 18 Aprilie 1939, s'a constituit comitetul plasei Recaș, al serviciului social, din care face parte următorii domni: Pr. On. Păr. Iosif Goanță, protopop, ca președinte, prețul plasei G. Ursu, vicepreședinte, Preot Nic. Ciurescu Topolovățul-mare secretar, Precup învățător Bazeș, bibliotecar, Rădoiu notar Bazoș și Preot Șepeșan Chizătau, cenzori Cucuruz subrevizor Belinș, Dr. Mihailescu medic Topolovățul-mare, Caius Pascu, preot Topolovățul-mic, C. Lugojan, preot Suștra, Constantin Popoviciu, preot Ictar, Ing. Agronom Metea, Dr. Țucu, veterinar, Rogoian, Ciurezu, judecător și alții.

— Poetul P. P. Belu lucrează actualmente la al treilea volum al său ce se va numi „Răvaș mioritic“. De data aceasta visătorul orăvișan își încearcă lira pe o temă foleklorică.

— „Dragoste albă“, romanul de tinerețe al d-lui Aurel D. Bugariu este expresia cea mai fină a sufletului certat la răspântii de viață cu destinul. Dată fiind valoarea reală de scriitor a susnumitului, avem înțemiate motive să-și așteptăm nerăbdători apariția.

— „Poeme pentru școlărița mea“ se cheamă volumul de versuri al d-lui Ion I. Mloc, apărut săptămâna trecută în „Editura Noastră“ din București.

— Sâmbătă, 29 Aprilie, orele 9 seara, scriitorii bănățeni au aranjat o reușită șezătoare literară la Orăvișă. Au celit din operele lor d-nii M. Ar. Dan,

Miu-Lerca, Gr. Bugarin, Petru Sfetca, Oct. Metea, P. P. Belu, Pavel Butan, Aurel D. Bugariu, etc. Șezătoarea a avut loc în cadrul jubileului de 120 ani al teatrului de acolo, având neprețuitul concurs al domnului Dr. Țicu.

În colecția „Arhive Bănățene“. Seria I. — „Studii și cercetări“ —, de sub îngrijirea d-lui Caius Pascu, preot, au apărut:

Nr. 1. — Pr. C. Pascu și E. Biberea, Monografia parohiei ortodoxe române și a Școlii primare de Stat din com. Honorici (jud. Severin.)

Nr. 2. — Pr. Caius Pascu, Din trecutul bisericii de lemn din Căpăt (jud. Timiș-Torontal).

Am primit la redacție:

Reviste

Satul. Revistă de cultură pentru popor. Număr sărbătoresc. București. Anul IX. Nr. 100. Martie 1939. Director: Andrei Udrea.

Raza Literară. București. Anul VIII. Nrele 54, 55. Februarie și Martie 1939. Directori: G. Tăvală și P. Al. Macedonski.

Innoirea. Arad. Nr. 12, 13—14. An. II. 1939. Director: Tiberiu Vuia.

Eu și Europa. Deva. An. III. Nr. 4. Aprilie 1939. Directori: Ion Th. Ilea și Nicolae Rusu.

Graul Românesc. Timișoara. An. V. Aprilie 1939. Nr. 72. Director: Pr. Horia Vișoiu.

Ziare

Vestul. Foaie culturală, economică și socială. Timișoara. Anul X. 1939. Fondator și proprietar: dl. Sever Bocu, redactor: Petru Sfetca.

Voința Banatului. Timișoara. An. XIX, 1939. Director: Dr. Ioan Subțire.

Luminatorul. Timișoara. An. I. 1939.

Frontiera. Satu-Mare. An. II. 1939.

Răsunetul. Lugoj. An. XVII. 1939. Director: Gh. Țăran.

Scut și Armă. Organ de luptă pentru apărarea intereselor dăscălești. Red. și Adm. Tolvădia (jud. T-Torontal). Director: I. Sfeta.

Poșta Administrație

— Domnii abonași sunt rugați să ne trimită abonamentele ca să putem scoate regulat revista.

Continuăm cu publicarea numelor binevoitorilor și sprijinitorilor noștri, cari înțelegând dela început, că lupțăm cu mari greutate, au răspuns apelului nostru, trimițându-ne abonamentele.

Rugăm, călduros, și pe ceilalți abonași să-i urmeze cu aceeași bunăvoință.

Au plătit abonamentul pe un an următorii domni: Căpitan Dumitru Mimiș, Timișoara; N. Băxineanu, Cerăuți; Pavel Pollak, comerciant, Topolovățul-Mare; Constantin Curticean, Topolovățul Mare, pe 1/2 an; Aureliu Bota, preot Denta; Oficiul parohial ortodox, Drăgoești; Traian Ilie, preot, Ficătar, pe 1/2 an; Gheorghe Groza, preot, Ohaba-Forgaci; Pavel Precup, inv. dir. Bazoș.

(Va urma).